

Nr 10

Allmänna beredningsutskottets utlåtande i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om de sociala konsekvenserna av ingångna dispensäktenskap m. m.

I en inom första kammaren väckt, till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion I: 40 av herr *Huss* hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att frågan om de sociala konsekvenserna av ingångna dispensäktenskap under en tioårsperiod, t. ex. 1940—1949, göres till föremål för en grundlig utredning i syfte att de därvid erhållna resultaten måtte kunna tjäna till ledning för noggrannare bestämning av de förutsättningar, enligt vilka dispens av här ifrågavarande slag bör medges, samt att i skrivelsen därjämte hemställes, att om utredningen därtill skulle komma att ge anledning, åtgärder föreslås för lämnande av ett starkare stöd åt unga äktenskap än vad som f. n. är fallet.

I motionen framhålles, att det här gäller en stor och betydelsefull social fråga. Antalet inkomna dispensansökningar uppgick exempelvis år 1945 till 2 298. Av länsstyrelsen meddelat tillstånd till ingående av äktenskap erfordras för man under 21 år och för kvinna under 18 år, och det är av vikt att länsstyrelsernas praxis är någorlunda enhetlig och sådan, att man uppnår bästa möjliga sociala effekt. Utredningarna i dispensärenden bör vara grundligare.

Vidare anser motionären, att man vet för litet om dispensäktenskapens förutsättningar och sociala följder och att det också är möjligt, att en utredning skulle ge vid handen, att samhällets stöd för unga äktenskap är otillräckligt.

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från socialstyrelsen, överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Malmöhus och Skaraborgs län.

Socialstyrelsen säger sig sedan flera år ha haft uppmärksamheten riktad på de s. k. dispensäktenskapen och tillstyrker i princip motionärens framställning. Antalet dispensäktenskap under en tioårsperiod uppgår emellertid till ca 20 000, varför en så vittgående undersökning skulle ställa stora krav på såväl personella som ekonomiska resurser, och det torde icke vara nödvändigt med ett så omfattande material. Ett tillfredsställande resultat synes kunna nås även om undersökningen begränsas till ett mindre antal äktenskap.

Avslutningsvis framhåller socialstyrelsen, att länsstyrelserna bör inhämta yttrande från barnavårdsnämnden i sökandes hemortskommun, innan dispensärende avgöres, och att bestämmelserna härom bör införas utan att man avvaktar ytterligare utredning.

Överståthållarämbetet anför, att ämbetet följt de riktlinjer som genom lagtillämpningen inom justitiedepartementet tidigare uppdragits, och fortsätter: "Således har barnavårdsnämndens yttrande regelmässigt inhämtats i de fall, där manlig sökande varit under aderton och kvinnlig sökande under sexton år. Sistnämnda åldersgräns har sedermera höjts till sjuttion år. Barnavårdsnämnden har hörts även beträffande äldre sökande, när omständigheterna givit anledning därtill. Numera inhämtas beträffande samtliga sökande och deras medkontrahenter upplysningar från polismyndigheten och socialregistret. Framkommer därvid något av betydelse för dispensärendets prövning, remitteras ärendet till barnavårdsnämnden för yttrande.

Utöver nu angiven utredning förekommer icke sällan, att föredraganden tager personlig kontakt med sökanden ävensom telefonledes inhämtar upplysningar från sökandens föräldrar och, då fråga är om manlig sökande, hans arbetsgivare.

I skilda sammanhang framhålles det mycket ringa antalet avslagna dispensansökningar. Härvid torde man dock icke helt få bortse från det förhållandet, att ansökningar, beträffande vilka den verkställda utredningen visat, att förutsättningar för bifall saknas, icke alltid föranleda något formellt avslagsbeslut utan bliva återkallade eller av annan anledning avskrivna från vidare handläggning. Likaså förekommer det, att underåriga, som önska ingå äktenskap, hos ämbetet göra sig underrättade om vilka principer, som gälla vid prövningen av dispensärenden, och därefter avstå från att ingiva ansökan.

Den utredning, som överståthållarämbetet numera verkställer i dispensärendena, torde enligt ämbetets uppfattning få anses tillfredsställa de krav på fullständighet som böra uppställas. En ytterligare utbyggnad av utredningsförfarandet skulle med hänsyn till det stora antalet ärenden i Stockholm — i medeltal omkring trehundra om året — bliva både kostnadskrävande och tidsödande. Från Stockholms stads barnavårdsnämnds sida har sålunda vid tidigare överläggningar framhållits, att om yttrande skulle inhämtas från barnavårdsnämnden över samtliga till överståthållarämbetet ingivna ansökningar, en förstärkning av nämndens personal vore oundgänglig. Det oaktat skulle remisstiden hos barnavårdsnämnden bli inemot en månad.

Därest en ytterligare reglering av utredningsförfarandet genom centrala föreskrifter skulle anses erforderlig, har överståthållarämbetet icke

något att erinra däremot, under förutsättning, att föreskrifterna begränsas till vissa allmänna riktlinjer och lämna möjlighet för den tillståndsgivande myndigheten att inskränka utredningen till vad som i det särskilda fallet framstår som nödvändigt."

I fråga om själva tillståndsgivningen anser ämbetet emellertid, att vissa allmänna riktlinjer kan ges men att de särskilda fallen måste individuellt prövas. Därvid bör det vara av betydelse att känna till de sociala konsekvenserna av ingångna dispensäktenskap och vilka faktorer som kan ha inverkat i ogynnsam riktning. Ämbetet finner därför, att den föreslagna utredningen bör komma till stånd.

Länsstyrelsen i Malmöhus län redogör för tillvägagångssättet vid handläggningen av dispensärenden och anför därom: "Sedan länsstyrelsen börjat handlägga dispensärendena uppstod inom kort tanken på att det vore betänkligt om väsentliga skäl understundom kunde finnas, som bestämt talade mot att dispens beviljades utan att länsstyrelsen fick kännedom därom. Länsstyrelsen började därför att under hand förfråga sig hos polisen beträffande manlig part och hos barnavårdsnämnden beträffande kvinnlig part, om hon var under 18 år. Ganska snart efter det länsstyrelsen börjat göra dylika förfrågningar framkom i ett ärende att den manliga parten, som var 20 år gammal, nyligen gjort sig skyldig till försnlingsbrott och att den kvinnliga parten, som var 18 år gammal, nyligen försöksutskrivits från skyddshem. Hennes övervakare meddelade att kvinnan nyligen fött ett barn, vartill en gift man var fader, och att hon vidtagit förberedelser för att ingå äktenskap med en annan man. Länsstyrelsen avlog framställningen. Om förfrågningar icke gjorts hos polis och barnavårdsnämnd hade de angivna omständigheterna icke kommit till länsstyrelsens kännedom. Då det ansågs angeläget att skäl som uppenbarligen tala mot bifall till en dispensansökan bliva kända för länsstyrelsen, började länsstyrelsen tillämpa följande praxis. Polismyndighet tillfrågades per telefon angående manlig part, oberoende av dennes ålder, och barnavårdsnämnd beträffande manlig och kvinnlig part, som ej fyllt 18 år. Ansökningshandlingarna översändas till barnavårdsnämnd med föreläggande att efter verkställd utredning inkomma med skriftligt yttrande beträffande manlig part under 18 år och kvinnlig part under 17 år men dessutom, när särskilda omständigheter därtill föranleda. Om polisen lämnat ofördelaktiga upplysningar beträffande manlig part såsom t. ex. att denne gjort sig skyldig till brott av allvarlig beskaffenhet såsom egendomsbrott eller misshandel i förening med fylleri remitteras som regel handlingarna till polisen med begäran om utredning och yttrande. Har manlig part dömts för fylleriförseelse kontaktas nykterhetsnämnden. Om omständigheterna giva anledning därtill, göres förfrågan hos skyddskon-

sulent, övervakare eller tillsyningsman. Någon gång beredes manlig sökande tillfälle att inför länsstyrelsen muntligen framlägga sina synpunkter. Vid sådana tillfällen har det hänt att den kvinnliga parten också inställt sig. Särskilda omständigheter kunna föranleda att länsstyrelsen låter verkställa särskild utredning beträffande kvinnlig part genom länsstyrelsens barnavårdsassistent, som gör personligt besök hos kvinnan."

Efter att vidare ha lämnat uppgift om antalet dispensärenden i länet under de senaste åren och redogjort för ett par särskilda ärenden slutar länsstyrelsen med att tillstyrka förslaget om utredning. Utan att dylik utredning avvaktas bör därjämte direktiv utfärdas för att ernå en likformig handläggning av dessa ärenden inom länsstyrelserna.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län anför, att i enlighet med den utsända promemorian barnavårdsnämnds yttrande inhämtas och att polismyndighet hörs, då anledning därtill finnes. Mera omfattande utredning verkställas jämväl, när det finnes påkallat. Länsstyrelsen ifrågasätter, om ej läkares intyg eller hörande borde vara obligatoriskt i dispensärendena. Det synes dock länsstyrelsen tveksamt, om den begärda utredningen kan anses behöflig, men länsstyrelsen vill dock icke motsätta sig att den kommer till stånd.

Utskottet. I motionen åberopas bl. a. en av Allmänna barnhuset utförd undersökning angående dispensäktenskap, vilken undersökning överlämnats till chefen för justitiedepartementet. I denna undersökning har framlagts statistiska uppgifter som utvisar bl. a. en betydligt högre skilsmässofrekvens för de åldersgrupper, inom vilka endera eller båda makarna erhållit åldersdispens, och i grupperna närmast intill dessa, än för övriga åldersgrupper. Undersökningen avser skilsmässor under en femårsperiod inom olika åldersgrupper av de äktenskap, som ingicks år 1945. Siffermaterialet synes för omfattande för att här böra närmare redovisas, men utskottet vill framhålla, att utredningsmännen ansett sig av detsamma kunna draga den slutsatsen, att skilsmässofrekvensen för äktenskap, ingångna efter åldersdispens, efter fem år är omkring tre gånger större än för övriga äktenskap. Vid jämförandet av siffrorna för de olika åldersgrupperna bör enligt utskottets mening viss hänsyn tagas till att kontrahenternas låga ålder vid dispensäktenskapens ingående innebär ett extra riskmoment i vad gäller äktenskapens varaktighet. Man torde m. a. o., därest man över huvud taget vill acceptera systemet med dispensäktenskap, få anse det som en naturlig förteelse om skilsmässofrekvensen för sådana äktenskap skulle ligga något högre än för äktenskap, ingångna vid mognare ålder. De avvikelser från genomsnittstalen, som skilsmässorna inom dispensäktenskapen företer, är dock, enligt

utskottets uppfattning, så stora, att förhållandena på detta område bör särskilt uppmärksammas.

När beslutanderätten i dispensärenden år 1948 överflyttades från Kungl Maj:t till länsstyrelserna lämnades i en från justitiedepartementet till länsstyrelserna utsänd promemoria uppgifter beträffande den praxis departementet tillämpat vid handläggningen av dylika ärenden. Denna promemoria, i vilken bl. a. angives de fall, då yttrande från barnavårdsnämnd bör infordras, har utgjort grundval för länsstyrelsernas handläggning. Enligt av Allmänna barnhuset inhämtade uppgifter, vilka i tillämpliga delar överensstämmer med vad de av utskottet hörda länsstyrelserna anfört, brukar flertalet länsstyrelser emellertid i nyss avsedda fall jämväl infordra yttrande från polismyndighet. Även i andra än dessa fall brukar vidare många länsstyrelser höra barnavårdsnämnd och polismyndighet och, när omständigheterna ger anledning därtill, jämväl andra myndigheter. Länsstyrelserna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län synes särskilt eftersträva mera grundliga utredningar än som i promemorian förutsattes. Att antalet avslagna ansökningar i dessa län är procentuellt betydligt högre än i de övriga torde kunna antagas sammanhånga med nyssnämnda förhållande.

Den utredning som nu framlagts av Allmänna barnhuset gäller som nämnts endast under år 1945 ingångna äktenskap. Den betraktas emellertid av barnhuset endast som en första etapp i en betydligt längre syftande undersökning. Barnhuset har beträffande planeringen av den fortsatta undersökningen anfört bl. a. att man överväger att göra en ny, mera ingående utredning av samma typ som den på 1945 års material grundade men gällande något av de första åren efter det beslutanderätten i dispensfrågor överflyttades på länsstyrelserna, t. ex. år 1950. Denna undersökning torde dock kunna igångsättas tidigast under första halvåret 1956. Man planerar vidare en ytterligare undersökning för något senare år.

Motionären har föreslagit en djuplodande social utredning i syfte att möjliggöra noggrannare bestämning av de förutsättningar, enligt vilka dispens av här ifrågavarande slag bör meddelas. Det är enligt motionären av central betydelse att få svar på frågan, hur den mänskliga faktorn skall bedömas i hithörande sammanhang. För en sådan utredning fordras bl. a. medverkan av en psykolog, en ungdomspsykiater m. fl. Utredningen har tänkts utformad som en undersökning av de sociala konsekvenserna av ingångna dispensäktenskap under en tioårsperiod.

Allmänna barnhusets utredning bedrivs icke efter sådana linjer, som motionären i sitt förslag skisserat utan synes hittills ha varit upplagd huvudsakligen som en statistisk undersökning av äktenskapens varaktig-

het. Härjämte har dock, som ovan nämnts, bl. a. länsstyrelsernas förfaringssätt i dispensärenden undersökts. Det har icke varit möjligt att nu få klarhet i frågan, huruvida barnhusets undersökning kan komma att utvidgas därhän, att den skulle kunna anses ungefärligen motsvara vad motionären avsett. Vad från barnhusets sida uttalats beträffande den fortsatta utredningen synes dock innebära möjlighet att utredningen kan komma att utsträckas till även andra frågor än äktenskapens varaktighet.

Ehuru utskottet funnit förevarande spörsmål förtjäna allvarligt beaktande, har utskottet vid sina överväganden känt stor tveksamhet inför att i nuvarande läge förorda en utredning av den omfattning, varom här är fråga. Det av Allmänna barnhuset bearbetade materialet gäller äktenskap, som ingåtts innan handläggningen av dispensärendena övergick till länsstyrelserna. Det torde kunna ifrågasättas om icke den ändring av praxis i riktning mot mera ingående prövning av dispensfallen, som sedan dess ägt rum, bör ha gynnsamt påverkat skilsmässofrekvensen i vad gäller senare ingångna dispensäktenskap. Genom den av Allmänna barnhuset planerade utredningen om de år 1950 och något senare år ingångna äktenskapen kommer denna fråga att bli belyst. Det synes icke uteslutet att barnhusets utredningsverksamhet kan medföra resultat även härutöver. Den av motionären föreslagna utredningen komme vidare otvivelaktigt att draga stora kostnader, även om den modifierades på sätt socialstyrelsen i sitt yttrande över motionen föreslagit. Nu anförda omständigheter har synts utskottet utgöra tillräckliga skäl för att barnhusets fortsatta utredning bör avvaktas, innan ytterligare utredningsåtgärder överväges. Däremot vill utskottet ansluta sig till det i motionärens motivering framlagda förslaget om åtgärder för ett förbättrat och mera enhetligt utredningsförfarande i dispensärendena, varom även barnhuset gjort framställning till chefen för justitiedepartementet. Vad länsstyrelserna på eget initiativ åstadkommit i detta hänseende har synts utskottet böra befastas och kompletteras genom av justitiedepartementet angivna riktlinjer, syftande till att utredningarna i dispensfallen skall göras mera fullständiga än som nu ofta sker. Under återopande härav får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av motion I: 40 i skrivelse till Kungl. Maj:t giver till känna vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 15 mars 1955

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

PATRIK SVENSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Andersson, Lars, Nilsson, Hjalmar,*
Jonsson, John Wiktor, fru Wallentheim,* herrar Nyström, Jansson, Erik,
Persson, Karl, Lundström, Grönkvist och fru Hamrin-Thorell;

från andra kammaren: herr Svensson i Alingsås, fru Sjöstrand,*
fru Svedberg, herrar Nordkvist i Kalmar*, Andersson i Ronneby, Braco-
nier, Engkvist, Svensson i Krokstorp, Ekström*, fru Andréén,* herrar
Lundqvist* och Börjesson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.